

VEDIŠKOJO PURAM-DARÁ- ATITIKMENYS BALŲ TRADICIJOJE: MITINĖ VAIZDINIO PRIGIMTIS

Dainius Razauskas

Žurnalas „Liaudies kultūra“

Straipsnio objektas – „Rigvedos“ griausmavaldžio Indros epitetas puram-darā- ir jo atitikmenys lietuvių tautosakoje bei kalboje. Tikslas – visų pirma tiesiog atkreipti dėmesį į tokius atitikmenis, o kartu, jais remiantis, pagrįsti ne istorinę (užkariautojai arijai triuškina senosios Indo slėnio civilizacijos miestus), bet jėm mitinę kalbamo Indros epiteto prigimtį. Darbo, kadangi ji iš esmės sudaro vėdiškų ir baltiškų duomenų palyginimas, metodas – lyginamasis. Rezultatai, nekalbant apie aptiktas konkrečias įtikinamas sąsajas, kartu apskritai padrąsina ieškoti kur kas gausesnių ir gilesnių atitikmenų tarp vėdiškosios ir lietuviškosios tradicijų, kurie savo ruožtu leistų geriau apčiuopti abiejų bendrą indoeuropietišką branduolį, ne taip jau negrįžtamai užmirštą, kaip iš pirmo žvilgsnio galėtų pasirodyti.

„Rigvedoje“ griausmo dievas Indra nesyk užtinkamas tvirtovių, ar pilių, daužytojo, ved. *puram-darā-*, vaidmenyje. Pavyzdžiui, RV I.102.7: <...> *amātrām tvā dhi,ṣaṇā titvi,ṣe mahy ādhā vṛtrāṇi jighnase pura m d a r a* „Tave, besaikį, sužadino didis įkvėpimas: taip tu ir žudai priešus, piliadaužy“; arba RV II.20.7: *sá vṛtrahéndrah kṛṣṇāyonīḥ pura m d a r ó dāsīr airayad ví* <...> „Šis Vritros žudikas Indra, piliadaužys, dasų tamsos iščias išsprogdino“; arba RV III.54.15: *índro víśvair vīryaiḥ pátyamāna ubhé ā paprau ródasī mahitvā | pura m d a r ó vṛtrahā dhṛṣṇú,ṣeṇaḥ* <...> „Indra, visų vyriškumo galių viešpats, pripildė [savo] didybe abi visatos puses, piliadaužys, Vritros žudikas su drąsia kariauna“; RV V.30.11: <...> *pura m d a r á ḥ papivān índro asya púnar gāvām adadād usrīyāṇām* „Piliadaužys, išgėręs [somos] Indra susigražino [kažkiek] aušros karvių“; RV VIII.1.7–8: <...> *álarṣi yudhma khajakṛt pura m d a r a prá gāyatrā agāsi,ṣuḥ || práśmai gāyatrām arcata vāvāturyáḥ pura m d a r á ḥ | yābhiḥ kārvāsýopa barhīr āśadam yāsad vajrī bhinát púraḥ* „Tu jaudiniesi jau, kary, sužadinantis kovos aistrą, piliadaužy, – priedainis jau skamba. Užtraukite jam dainą, [tam,] kurs sekėjui – piliadaužys, [himnus užtraukite,] kurių dėka jisai ateis ir atsisės ant Kanvos aukojimo šiaudų, [ir] pramuš pilis“¹. Taip pat gausūs dariniai su koku nors sinonimišku antruoju dėmeniu, kaip kad ir ką tik minėto posmo paskutiniai du žodžiai *bhinát púraḥ* – „pramuš pilis“. Pavyzdžiui, RV VI.18.5 apie Indrą sakoma: <...> *itthā vādabhir valám āngīrobhiḥ || hánn acyutacyud dasme,śyantam ṛnóḥ púro ví dúro asya vísvāḥ* „Su angirasais, šitaip kalbančiais, [tu] Valą užmušei, besimėgaujantį [karvėmis], o nuostabūs judintojau neišjudinamo, atidarei [jo] pilį, visas jos

¹ Aufrecht I 86, 193, 264, 346, II 80; Ригведа I–IV 123, 259, 346, V–VIII 30, 276.

duris“; arba RV VI.32.3: <...> *sá váhñibhir fkvabhir góṣu śásvan mitájñubhiḥ purukṣtvā jigāya / púraḥ purohā sakhībhiḥsakhīyán dr̥ṥhā ru ro ja kavībhiḥkavīḥ sán* „Kartu su nešančiais [aukas žyniais], su klūpinčiais dainiais jis kaskart nugalėdavo kovose už karves, tasai, kurs daugel atliko [žygdarbių]. Pilių triuškintojas (*purohā*), jis pralaužė (*rurója*) tvirtąsias pilis (*púraḥ*), draugas tarp draugų, išminčius tarp išminčių“. Arba RV III.34.1: *índraḥ pūr bhíd ātirad dāsam arkaiḥ* <...> „Indra, tvirtovių pramušėjas, įveikė dasus dainomis“².

Pasak T. Jelizarenkovos, „1947 m. M. Wheeleris išsakė nuomonę Indo slėnio miestus buvus sugriautus vedų arijų. Ši nuomonė rėmėsi tuo, kad ‘Rigvedos’ panteono galva – griausmo bei karo dievas Indra garsėjo prieš tvirtovių (*púr*) griovimu (priešą čia žymi terminai *dāsa-* / *dāsyu-*, kuriais vadintos tiek priešiškos vietinių gyventojų gentys, tiek demonai). Epitetas *puramdarā-* ‘tvirtovių griovėjas’ visų pirma ir žymis Indrą, savo griausmo vėzdą pralaužiantį prieš tvirtoves <...>. Pendžabe neaptikta kitų įtvirtintų miestų, išskyrus Harapą. Iš to daryta išvada, kad ‘Rigvedoje’ aprašomus dasus / dasjus <...> reikia laikyti būtent Harapos bei kitų Indo miestų gyventojais“ [Ригведа I–IV 433]. Tokią nuomonę apie epiteto *puramdarā-* prigimtį palaikė nemaža dalis vedologų. Antra vertus, kita dalis tyrinėtojų šiai nuomonei prieštarauja. Pirma, kelia abejonių ir tai, kad Harapa bei kiti senieji Indo civilizacijos miestai žuvo staiga, t. y. buvo sugriauti užkariautojų, ir tai, kad tie spėjami užkariautojai – būtent vedų arijai [žr. Ригведа I–IV 434], pagaliau esama abejojančių netgi tuo, kad vedų arijų iš tikrųjų būta ateivių užkariautojų³. Antra, kaip pastebėjo O. Schraderis, žodis *pur-* vedų laikais reiškė ne miestą kaip tokį, o tik pylimų įtvirtinimus, todėl, pasak P. Thieme’s, Harapos kultūros miestų veikiausiai nė negalėjo žymėti [žr. Mayrhofer II 327]. Taigi galutinai taip ir nėra nustatyta, ar epiteto *puramdarā-* kilmė istorinė, menanti istorines užkariautojų arijų kovas su vietiniais gyventojais, ar visai kitokia, pavyzdžiui, mitinė, savo prigimtimi neturinti nieko bendra nei su realiais istoriniais įvykiais, nei su realiomis „priešų tvirtovėmis“.

Pilis, tvirtoves arba miestus triuškinančio griausmavaldžio dievo įvaizdis anaipol nėra kokia indiška išimtis. Antai ir krikščioniškoje „Apokalipsėje“ (Apr 16.18–19) randame pasakyta: „Ir pasipylė ž a i b a i, pasklido garsai, sudundėjo g r i a u s t i n i a i, ir kilo baisus žemės drebėjimas, kokio nebūta, kiek žmogus žemėje gyvena, – toks smarkus buvo drebėjimas. Didysis m i e s t a s suskilo į tris dalis, o pagonių miestai sugriuvo.“ Plg. jau Sodomos ir Gomoros sunaikinimą (Pr 19.24–25): „Tuomet Viešpats lijo ant Sodomos ir Gomoros siera ir u g n i m i. Jis sunaikino [pažodžiui – apvertė aukšyn kojomis] tuos m i e s t u s“ [ŠR 29], kur „ugnies lietu“ galima būtų sieti su žaibais. Čia vėlgi įmanomos abi interpretacijos: viena vertus, Biblija pretenduoja į istoriškumą; kita vertus, miestus griaua įdėm mitinė būtybė – Dievas, ir griaua įdėm religiniais sumetimais – nes „Sodomos gyventojai buvo nedori ir labai nusidėję Viešpačiui“ (Pr 13.13), juoba mitiški yra minėti būsimos pasaulio pabaigos, Apokalipsės vaizdiniai. Panašiai senovės Egipte faraonas vaizduojamas kaip sakalas, dievo Horo paukštis, griauantis įtvirtintus miestus [Оппенхейм 99]. Šiuo atveju mes galime prisiminti tai, kad

² Aufrecht I, atitinkamai 411, 424 ir 247; Ригведа V–VIII 112, 127 ir I–IV 325; žr. Иванов, Топоров 41–42; Monier-Williams 635–636.

³ Žr. trumpą šių idėjų istorijos apžvalgą Mickevičienė 125–128.

mitiškai artimo lietuvių plėšraus paukščio pavadinimas *vanagas*, kai kurių kalbininkų nuomone (pradedant žymiu čekų etimologu V. Macheku), yra senas skolinys iš iranėnų kalbos ir remiasi stebuklingo sakalo pavadinimu *vāragna-*, o pastarasis tiesiog išsirutuliojo iš senovės iranėnų dievo vardo *Vərəθraγna-*, kuris savo ruožtu yra tikslus vediškojo Indros epiteto *vṛtra-hán-*, pažodžiui 'Vritros žudikas' (žr. minėtą RV III.54.15, plg. VI.18.5), atitikmuo⁴. Plg. čia *puram-darā-* sinonimą *puro-hán-* (žr. minėtą RV VI.32.3). Šiaip ar taip, miestus griaušančio Horo sakalo įvaizdis, kad ir kokiais praktiniais tikslais juo būtų naudojęsi Egipto faraonai, yra grynai mitinės prigimties ir, negana to, kaip matome, turi gana tikslų indoeuropietišką tipologinių atitikmenų. Nors, kita vertus, ir čia galima istorinė interpretacija: senųjų Mesopotamijos kultūrų tyrinėtojo A. L. Oppenheimo žodžiais, jau „nuo III tūkstantmečio pr. m. e. Artimųjų Rytų miesto (išskyrus, ko gero, Egiptą) skiriamuoju požymiu tampa įtvirtinimai. Karaliaus pareiga buvo miesto sienas palaikyti geros būklės, o užkariaujamų miestų – jas griauti⁵. <...> Tais atvejais, kai nepažįstančios gyvenimo mieste gentys užkariaudavo miestų civilizaciją, jos reikšdavo aiškiai neigiamą nusistatymą įtvirtintų miestų atžvilgiu. Pavyzdžiui, matome, kad Egipto faraonas, ant karalystės suvienijimo periodo šiferio lentelių vaizduojamas kaip bulius arba sakalas, griauša įtvirtintus miestus Nilo deltoje. Atitinkamu pavyzdžiu galima laikyti Indo slėnio miestus, griaušamus vedų arijų, kuriems vadovauja dievas Indra, jų pavadintas epitetu *puram-darā-* 'tvirtovių griovėjas' – terminu, atitinkančiu graikiškąjį *poli-orkētēs*“ [Оппенхейм 101]. Senovės Mesopotamijos istorikas, kaip matome, istorinę „miestų griovimo“ interpretaciją priima ne nesuabejodamas.

Mums šiuo atveju reikia atkreipti dėmesį į tai, kad minėtas graikiškasis epitetas *poli-orkētēs*, pažodžiui 'miestų apgulėjas, ar apsupėjas', kuriuo, pavyzdžiui, buvo pramintas Demetrijas, Antigono sūnus (337–283 m. pr. m. e.) [ДИРС 1340], savo pirmuoju dėmeniu etimologiškai tiesiog sutampa su vediškuoju *puram-darā-*. Nes, kaip gerai žinoma, senovės indų arijų žodis *pūr-*, taip pat dar *pūra-*, *purī-*, *purī* bendra reikšme 'tvirtovė, įtvirtintas miestas, pilis', ir senovės graikų *pólis* 'miestas, pilis' yra visiškai taisyklingi ir tikslūs vieno ir to paties pirminio indoeuropiečių žodžio atspindžiai, kurio ne mažiau taisyklingas ir tikslus atspindys lietuvių kalboje, negana to, yra *pilīs*⁶, tarp kitko, galinti reikšti ir 'miestą' [LKŽ IX 987]. Todėl savo ruožtu įdomu aptikti griauštinio dievą pilis griaušanant ir lietuvių tradicijoje, kur šį vaidmenį atlieka Perkūnas.

⁴ Трубачев 65–66, žr. 71; žr. Fraenkel 1194; Karulis II 481. „Griauštinio paukščio“, juoba susijusio su saule, tipologinių pavyzdžių žr. Иванов, Топоров 150–151, 155. Turint galvoje tiesioginį medžioklės ryšį su vadinamuoju Pagrindiniu mitu, juoba tradicinį Perkūno kaip medžiotojo įvaizdį [žr. Balys I 49–50; Топоров МОБ 446], įsidėmėtina, kad Lietuvoje, pasak L. A. Jucevičiaus, „paprastai medžiodavo su šunimis; tačiau aukštesniojo luomo žmonės eidavo į medžioklę su sakalais (vanagystė); tie sakalai pas mus buvo vadinami vanagais“ [Jucevičius 298].

⁵ Įdomu, tarp kitko, kad Indros apibūdinimą *puro-hán-* lietuvių kalboje etimologiškai abiem dėmenimis atitiktų *pilīs gnejas* (dėl pirmojo dėmens žr. toliau; dėl antrojo *ginti* žr. Fraenkel 152; Karulis I 258; Pokorny 491–493; Sabaliauskas LKL 86 ir kt.). Tos pat dviprasmybės betgi esama ir pačioje lietuvių kalboje, plg. tos pat šaknies *ginti* 'varyti, vyti', *gynėti* reikšme 'baigti', *pagynėti* 'pavaryti, nuginti', 'baigti', 'privarginti, nukamuoti' [LKŽ III 318; žr. Būga II 60–61], taip pat *genėti* 'pjaustyti šakas, kirsti krūmus', bet ir perkeltine prasme apie mušimą, pvz.: „Radęs pievose ganant, nugenėk (iškapok) nugarą, mėlyną paleisk“ (Ėriškiai, Ramygalos r.) [LKŽ III 234–235; žr. Fraenkel 152] bei pan.

⁶ Buck 1308, 1404; Fraenkel 591; Frisk II 576–577; Karulis II 49–50; Mayrhofer II 309, 327; Pokorny 799; Sabaliauskas LKL 97 ir kt.; žr. Monier-Williams 635–636; Кочергина 397, 398.

J. Balio tautosakos rinkinyje „Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose“ randame štai tokius duomenis: *Vieną kartą velnias norėjo pasistatyti iš akmenų pilį. Ir pradėjo nešti akmenis iš upelio. Bet tai pastebėjo Perkūnas ir trenkė į velnio pilį. Tai ir dabar Perkūnas, pamatęs akmenį, trenkia į jį* (Nr. 157); *Pasakojama, kad velnias iš akmenų statęs pilį. Perkūnas pastebėjęs, trenkęs ir sudaužęs pilį. Ir dabar kai Perkūnas pamato akmenį, tai mano, kad vėl velnias stato pilį, todėl ir trenkia* (Nr. 158) [Balys I 41]. Čia Perkūnas trenkia ir sudaužo būtent pilį, tačiau esama ir daugiau tekstų, tarp jų labai gerai žinomu, kur *pilis* vietą užima koks nors sinonimas. Turint galvoje žožio *pilis* reikšmę ‘dvaro rūmai’ [LKŽ IX 987], visų pirma čia tiks prisiminti sakmę apie Jūratę ir Kastytį, kurioje Perkūnas, užsirūstinęs dėl neleistinių deivės ir mirtingojo santykių, L. A. Jucevičiaus žodžiais, „trenkė į valdovės namus, ją pačią užmušė, o gintaro rūmus į gabaliukus sudaužė“ [Jucevičius 433–434]. Pagaliau galima atkreipti dėmesį ir į Enėjo Silvijaus Piccolominio (XV a.) perpasakotą Jeronimo Prahieškio liudijimą, kuriame tas prisipažįsta, kad keliaudamas po Lietuvą *gentem reperit, quae Solem colebat, et malleum ferreum rarae magnitudinis singulari cultu uenerabatur. Interrogati sacerdotes, quid ea sibi ueneratio uellet, responderunt olim pluribus mensibus non fuisse uisum Solem, quem rex potentissimus captum reclusisset in carcere munitissimae turris. Signa zodiaci deinde opem tulisse Soli, ingentique malleo perfregisse turrim, Solemque liberatum hominibus restituisse. Dignum itaque ueneratu instrumentum esse, quo mortales lucem recepissent* „rado gentį, kuri garbino saulę ir labai pagarbiai laikė nepaprasto didumo geležinį kūjį. Žyniai, paklausti, ką reiškia šis garbinimas, atsakę, jog kadaise ištisis mėnesius nebuvę matyti saulės, kurią galingasis karalius buvo sugavęs ir uždaręs pačiame tvirčiausiame bokšte. Tada atėję saulei į pagalbą Zodiako ženklai. Didžiuliu kūju jie sudaužė bokštą, išlaisvinę saulę ir gražinę ją žmonėms. Taigi esąs vertas pagarbos įrankis, kuriuo mirtingieji atgavę šviesą“ [BRMŠ I 591, 595]⁷. Kadangi lotynų *turris* gali reikšti ir ‘pilis’ ar ‘rūmai’ [LoLKŽ 887–888], tai čia akivaizdžiai matome tą patį, jau kone frazeologizmu virstantį junginį „sudaužė pilį“. Taigi lietuvių Perkūną, kaip ir senovės indų Indra, pagrįstai galima vadinti „pilių daužytoju“ ar stačiai „piliadauža“⁸.

Atitinkamų pavyzdžių esama ir latvių tautosakoje. Pirma, tikėjimai, pasak K. Straubergo, „dažnai mini įvairius konkrečius ežerus kaip velnio buveinę; ten jis gali turėti pilį“, taip pat velniai gyvena miškuose, o *meža vidū ir grezna pils* „miško vidury yra ištaiginga pilis“, velniai *vadā pa biezumiem, pa čīkstiem, pa purviem, pa muklājiem, kamēr beidzot novel skaistā pili* „vedžioja po tankumynus, po šabakštynus, po pelkes, po raistus, kol galiausiai nuveda į gražią

⁷ (Vertė Eugenija Ulčinaite.) Kūjis šiaip jau – vienas iš būdingiausių Griausmavaldžio įrankių ar ginklų. Įdomus sutapimas čia dargi tai, kad lotyniškasis originalo *malleus* ‘kūjis’ yra tiesiog vienos šaknies su tokiais žodžiais kaip sen. islandų *njpllnir* ‘perkūno dievo Toro kūjis’, latvių *milna* ‘Perkūno kūjis’, prūsų *mealde*, rusų *молния* ‘žaibas’ bei kt. [Гамкрелидзе, Иванов 715; ЭССЯ XIX 199, XX 220–222; žr. Иванов, Топоров 95, 163 ir Laurinkienė PGDŽ 24, SLDP 109, taip pat trumpai Топоров ПЛС 134; plg. Buck 57; Karulis I 596; Mažiulis III 116–118; Pokorny 716–719, 722; Фасмер II 643, 647 bei kt.].

Dėl vaizdinių apie Saulės išvadavimą iš bokšto archajiškumo savo ruožtu plg. hetitų „Himnus Saulei“, kur, pavyzdžiui, į ją kreipiamasi žodžiais: „Vėl išėjimą iš dangiško bokšto / Atveria tiktai tau“ [JYH 106; plg. SRP 188].

⁸ Pagaliau pats lietuvių perkūno sinonimas *griaustinis*, ar *griausmas*, ir atitinkami veiksmazodžiai *griauti*, *2 griauti* ‘griauti, trenkti’ bei kt. yra vienos šaknies su *1 griauti* ‘versti, ardyti, gadinti’ bei pan. [LKŽ III 574, 578, 580; žr. Fraenkel 168]. Apskritai *griaustinio trenksmas kyla iš danguje esančių uolų, kurios pradeda griūti ir sukelia tokią bildesį* [Balys I 55: Nr. 473].

pilį“ [Straubergs 558]. Kaip sakyta, „velnias gyvena ežeruose“, o *ezera dibenā ir liela pils* „ežero dugne yra didelė pilis“, taip pat ji gali būti *jūras dibenā* „jūros dugne“ [Straubergs 637]. Pilis jūros dugne savo ruožtu primena lietuvių Jūratės rūmus, sudaužytus Perkūno. Arba štai padavimuose: *Senos laikos Velns esot gribējis sev lepnu pili celt Balteņu ezerā, senāk sauktajā Vīķī. Kur ņēmis, kur neņēmis ļoti lielu, lielu akmeni – nesis pilij par pamatu* „Senais laikais Velnias esą norėjęs sau prašmatnią pilį pasistatyti Baltenių ežere, seniau vadintame Vykiu. Kur ėmęs, kur neėmęs labai didelį didelį akmenį – nešęs pilies pamatams“; *Kad celta Vandzenes pils, barons salīdzis ar Velnu, ka tas piegādās akmeņus* „Kai statė Vandzenės pilį, baronas sulygo su velniu, kad tas prineš akmenų“ [LTT 82, 92] ir pan. Antra, pilį čia irgi sugriauna perkūnas. Pavyzdžiui, padavime apie Skryvermuižos ežerą pasakojama, kad seniau jo vietoje stovėjusi graži pilis, bet vieną šaltą rudens vakarą į pilį pasibeldė žilas senelis, o karaliaus žmona nesutiko jo įleisti. Senelis tik atsiduso ir nuėjo. Tą patį vakarą kilo didžiulė audra. Galų gale *atskanējis ārkārtīgs rībiens, un pils līdz ar pilskalnu nogrimusi* „nuaidėjo nepaprastai stiprus griausmas, ir pilis kartu su piliakalniu prasmego“ [LTT 276–277].

Šių lietuviškų bei latviškų pavyzdžių turinys akivaizdžiai mitinis, nors padavimai savo žanru šiaip jau pretenduoja į istoriškumą. Lietuvių tradicijoje irgi, be abejo, esama atitinkamų kvaziistorinių liudijimų – padavimų apie prasmegusias pilis⁹ ar dvarus, kurių valdovai, kartais tikri istoriniai asmenys, savo ruožtu siejami su mitiniu velniu arba net pasižymi velnio ypatybėmis, kaip antai Čičinskas. N. Laurinkienės žodžiais, „Lietuvoje žinomas padavimas apie istorinį asmenį Čičinską. Padavimuose pasakojama, kad Čičinskas buvo bedievis, piktas, žiaurus kunigaikštis, be gailėsčio tyčiojęsis iš žmonių ir juos kankinęs. Kalėdų rytą jį nutrenkia Perkūnas. Čičinsko dvaras nugrimzta. Sakoma, kad Čičinskas buvęs žemės dievaitis, kad Čičinsko kalnas – negera vieta, joje vakarais renkasi dvasios, pakaruokliai, raganos. Kartą pro tą kalną vėlai vakare ėjo siuvėjas, pasuko į kalne esantį urvą. Viduje pamatė ponaičius su viena skylė nosyje. Tarp jų sėdėjo Čičinskas. Kad Čičinskas buvo velniškos prigimties, liudija ir aiškinimai, kas liko iš jo dvaro: bala, kalnelis, kuriame – skylė“ [Laurinkienė SLDP 126–127]¹⁰. Padavimai apie Čičinską gali būti pavyzdys, kaip pirminis mitinis motyvas pritaikomas tikriems istoriniams asmenims ar įvykiams, kartu neprarasdamas savo įdėm mitinio turinio. Savo ruožtu „pilių griovėjo“ įvaizdis galėjo būti pritaikomas istoriniams karvedžiams, sėkmingai ėmusiems ir griovusiems priešų pilis, tačiau tai jokiū būdu negali paneigti būtent mitinės jo prigimties. Istorinių įvykių interpretacija mitiniais, archetipiniais motyvais – gerai žinomas visuotinis reiškinys.

Minėtuose lietuviškuose pavyzdžiuose apie velnio pilį daužantį Perkūną įsidėmėtina dargi tai, kad velnias pilį stato būtent iš akmenų ir kad Perkūnas kaip tik dėl to apskritai daužo akmenis. Glaudūs velnio ryšiai su akmenimis (akmenų užtvankų statymas, slapstymasis po akmenimis nuo Perkūno ir kt.) ir savo ruožtu akmenis daužantis Perkūnas baltų mitologijoje –

⁹ Plg. „Rigvedą“ X.67.5: *vibhīdya pūrānī śayāthem āpācīm nīs trīṇī śakānī udadhēr akṛntat* <...> „Sudaužęs pilį taip, kad ji prasmego skradžiai, jis suskaldė išsky tris vandenyno [uolas]“ [Aufrecht II 360; tokią interpretaciją žr. Иванов, Топоров 43].

¹⁰ (Čia nurodomi ir atitinkami tautosakos šaltiniai.) Dar žr. EMD 111; LT IV 652–653; ŽA 117–119 ir kt. Apie Čičinsko istorinį provaizdį žr. Jurginis 112–113.

gerai žinomi dalykai¹¹. Pažymėtina tai, kad vedų Indra, be kita ko, irgi daužo akmenis, juoba neretai vadinamus tiesioginiu lietuvių *akmen-*s etimologiniu atitikmeniu ved. *aśman-*. Antai RV VI.43.3 apie Indrą, apsvaigusį nuo somos, sakoma, jog „apsvaigęs tu išleidai karves, tvirtai a k m e n y (*antár aśmanaḥ*) uždarytas.“¹² Kita vertus, sen. indų *aśman-* reiškia ne tik ‘akmuo’, bet ir ‘uola’¹³. Šiedu žodžiai yra akivaizdūs sinonimai ir lietuvių kalboje: viena vertus, pagrindinė žodyninė žodžio *akmuo* reikšmė yra būtent ‘kieta u o l i e n a arba jos atskiras gabalas’ [LKŽ I 82], o kita vertus, žodžio *u o l a* pagrindinė žodyninė reikšmė – ‘didelis uolienos gabalas, akmens kalnas’ [LKŽ XVII 487]. Todėl savaime suprantama, kad vietoj Perkūno daužomo velnio akmens kitąsyk minima būtent uola: *Griaustinio trenksmas kyla iš danguje esančių u o l u, kurios pradeda griūti ir sukelia tokį bildesį* (Nr. 473); *Jei žaibuoja, tai Elijošius labai greitai po u o l a s važinėja, net ugnis iš po ratų pilasi į visas puses* (Nr. 498) [Balys I 55, 56] bei pan. Panašiai suomių tautosakoje, trenkus griausmui, „velnias krito be sąmonės, ir visi [jo] namai subyrėjo. Taip pat sutrūko ir visos u o l o s“; arba štai „velnias pavogė griausmo įrankį ir pasislėpė u o l o s e, savo gyvenime“, o griausmui atgavus savo ginklą, „sudrebėjo žemė ir trūko u o l o s“ [Balys I 134, 135]. Panašiai germanų griausmavaldžiui Torui kūju trenkus savo priešininkui per galvą, irgi „sudrebėjo žemė, susiūbavo kalnai, sugrumėjo u o l o s“ [Demeter 46]. Jau hetitų „Giesmėje apie Ulikumį“ (kuris pats, tarp kitko, kaip tik įsamenina uolą) perkūnijos dievas, ruošdamasis kovai, sako: „Te greičiau čia pašaukia tokias audras, / Kad per devyniasdešimt varstų u o l a suskaldo“ [JIYH 133; plg. SRP 212]. Savo ruožtu ne tik akmenis (*aśman-*), bet ir įdėm uolas, kaip gerai žinoma, „Rigvedoje“ daužo Indra. Pavyzdžiui, RV VI.17.5: <...> *mahām á d r i m pári gā́indra sántam̐ nutthā́cyutam̐ sádasas pári svā́* „Milžinišką u o l a aplink karves, neišjudinamąją, o Indra, tu nustūmei iš vietos.“¹⁴ Neretai kartu su uola ar tiesiog uolos vietoje minimas vienas iš pagrindinių Indros priešininkų *Vala-*, pavyzdžiui, RV VI.39.2: *ayám uśánáh̐ páry á d r i m usrá řádhit̐bhir řtayúg̐ yujānā́h̐ / rujád áruḡṇar̐m ví v a l á s y a s ā́n u m* <...> „Šis ištroškęs [sudaužė] u o l a aplink karves – išvien su tiesą pažinusiai, išvien su tiesa, sudaužė nesudaužomą V a l o s u o l a“; RV II.14.3: *ádhvaryavo yó dṛb̐hikar̐m jaghā́na yó gā́udājád ápa hí valám váh̐* <...> „O [žyniai] adharjai! Kas užmušė Dribhiką, kas karves išleido: juk tatai jis atvėrė V a l a [kaip u o l a]“¹⁵. Šiaip jau vedų *valá-* savaime gali būti vienos šaknies su lietuvių *u o l a*¹⁶. Tuo tarpu V. Ivanovas ir V. Toporovas vedų Indros priešininką *Vala-* etimologiškai tiesiog sieja su lietuvių Perkūno priešininku *velniu* [Иванов, Топоров 66].

Kaip gerai žinoma, lietuvių velnias yra glaudžiai susijęs su gyvuliais, neretai pasirodo ožio, arklio, taip pat galvijų pavidalu, o jo vardas savo ruožtu, galimas daiktas, yra etimologiškai

¹¹ Visų pirma žr. Vėlius ChLMP 66–68; Balys I 40–41 (ir ištisai); Laurinkienė SLDP 147–150 bei kt. Gausu atitinkamų duomenų ir latvių tautosakoje, žr. LTT 67–137, 168–179, 201–203, 278, 290 ir kt. Įdomu, kad vienoje latvių mitologinėje sakmėje, perkūnui trenkus, tiesiog „velnias virto akmeniui“ [Balys I 196]. Taip pat plg. vakarų ukrainių velnio pavadinimus *скаменюшник, з камня* [СД II 450] ir kt.

¹² Aufrecht I 430; Rigveda V–VIII 134; žr. Иванов, Топоров 42.

¹³ Grassmann 139; Monier-Williams 114; Кочергина 82; žr. Sabaliauskas IKJ 24, LKL 45.

¹⁴ Aufrecht I 409; Rigveda V–VIII 110.

¹⁵ Aufrecht I 428, 188; Rigveda V–VIII 132, I–IV 252.

¹⁶ Ide. *uel- reikšmė ‘velti, volioti’, žr. Fraenkel 1166–1167; Pokorny 1140–1143; plg. Mayrhofer III 246 apie principinę negalimybę Valos atveju apsispręsti tarp ide. *uel- ir ide. *uel-.

susijęs su *uola*¹⁷. Čia išidėmėtina tai, kad sudaužęs Valą ar Valos uolą Indra paprastai išlaisvina galvijus arba žirgus. Šis vaizdinys ganėtinai stebina: kaip gyvuliai gali būti „uždaryti uoloje“? Betgi reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, pasak etnografas A. Vyšniauskaitės, „kai kur Žemaitijoje pasitaikydavo ir iš lauko akmenų sukrautų tvorų, vadintų *uolomis*“ [Vyšniauskaitė 36]. Tokia uolos, kaip iš akmenų sukrauto aptvaro, samprata paaiškintų uoloje uždarytų gyvulių įvaizdį labai sklandžiai. Pagaliau prisiminkime, jog kai kurių tyrinėtojų, kaip antai O. Schraderis, nuomone, ir vedų *pur-* žymėjo toli gražu ne miestą, o tik pylimais sutvirtintą slėptuvę. Pavyzdžiui, „kaip mano W. Rau, žodis *pūr-* Rigvedoje žymėjo nedidelį laikiną įtvirtinimą, sudarytą iš koncentriškų akmenų arba žemės pylimų su palisadomis bei mediniais vartais, į kuri, ištikus pavojui, visų pirma sugindavo galvijus – patį brangiausią turtą, ir tik ypatingais atvejais jame slėpėsi žmonės“ [Елизаренкова РВ 438]. Taigi lietuvių *uola* ir vedų „pilis“ *pur-* tam tikru atveju gali reikšti mažne tą patį. Ir pačioje lietuvių kalboje *uola* ir *pilis* kartais pavartojami kaip sinonimai, pavyzdžiui, J. Bretkūno Biblijos vertime: „Mano uola, mano pilis, mano išgelbėtojas“ [LKŽ IX 987]¹⁸. Tokia sąsaja pasitvirtina ir istoriškai: „Vienas iš sistemingai 1959–1964 m. [archeologo] E. Mugurevičiaus tyrinėtų piliakalnių yra Uolinkalnis šiauriniame Dauguvos krante, Pliavių raj. Tai pats didžiausias Latvijos piliakalnis <...>. Ankstyviausiu laikotarpiu piliakalnį saugojo dviejų lygiagrečių eilių palisadas. XI a. pradžioje gynybos sistema dar sustiprinta akmenų pylimu“ (taip ją paverčiant tikra „uolų pilimi“); be to „vienas iš sėliams skiriamų piliakalnių, naudotas nuo III iki XI a., yra Luokstenė. Jis stūkso ant 10 m aukščio dolomito uolos prie Dauguvos, kur įteka Luokstenės upelis“; ir Nemenčinės piliakalnyje IX–X a. supiltas „molio ir akmenų pylimas“ [Gimbutienė 120–121, 122, 123], taigi savaime „uola“. Juoba ant kalnų, susijusių su Perkūno kultu, „dažnai randame vieną ar daugiau didelių akmenų [t. y. uolų], jų krūsnis [t. y. uolas] arba iš akmenų padarytus grindinius bei pylimus“ [Balys II 6], t. y. „pilis“. Itin iškalbingas šiuo atžvilgiu yra su lietuvių *uola* bendrašaknis [Karulis II 478] latvių *valnis* ‘pylimas’, kurio atsiradimas tautosakoje neretai dargi siejamas su Velniu: antai nešęs akmenis upei užtventki ir

¹⁷ Lietuvių *uolà, uōlas*, kaip sakytą, remiasi šaknimi ide. **uel-* reikšme ‘velti, voliuti’, o *velnią* įprasta vesti iš homonimiškos mirtį, vėlę žyminės šaknies ide. **uel-*. Taigi jų bendros ar skirtingos kilmės klausimą galiausiai lemia ne formalūs, bet grynai semantiniai argumentai, paliekantys daug laisvės interpretacijoms. Viena vertus, nesunku sujungti kai kurias (didžiai sąlygiškai) homonimiškoms laikomas šaknis ide. **uel-* tiesiog indoeuropietišku lygiu (pagrindu imant, tarkime, labai plačią reikšmę ‘vilkti’, kuria galima paaiškinti tiek ‘valkioti’ > ‘voliuti, velti’, tiek ‘plėšti, drėksti’ > ‘žudyti, mirtis’). Kita vertus, esama ištisos aišės argumentų, leidžiančių *velnią* susieti su įvairiais veiksmožodžio *velti* šaknies žodžiais lietuvių tradicijoje. Visų pirma reiktų atkreipti dėmesį į *velti* reikšmę ‘sukuriuoti’, taip pat į daiktavardžio *veltinys* reikšmę ‘(vėjo) sūkuryš’ [LKŽ XVIII 689], turint galvoje, kad velnias neretai apsiereiškia būtent sūkuriu, viesulo pavidalu ir būtent kaip vėjo sūkuryš, ar viesulas, paprastai neša vėlę į mirusiųjų pasaulį (literatūros šiuo klausimu čia apžvelgti tiesiog neįmanoma, nurodysime tik pagrindinį darbą: Vėlius 69–71). Toliau dar plg. posakį *velnius velti* ‘negerus darbus dirbti’ ar ‘keiktis’; žodžio *velėkis* reikšmės ‘prastas, ppr. su veltas, negražus daiktas’ ir apskritai ‘kokios nors paskirties su veltas daiktas’, taip pat ‘susivėlę plaukai, kaltūnas’ (tautosakoje, beje, savaime susijęs su velniu), ‘apsileidęs, susivėlęs žmogus’ (tuo panašus į velnią, žr. Vėlius 43, 192) ir, kita vertus, tiesiog pats ‘velnias, nelabasis’; atitinkamai plg. *1 vėlenas* įvairiomis su veiksmožodžiu *velti* akivaizdžiai susijusiomis reikšmėmis ir, kita vertus, *2 vėlenas* ‘velnias’ [LKŽ XVIII atitinkamai 676, 608, 611–612] bei pan. Be to, mūsų nagrinėjamos mitinės velnio sąsajos su uolomis, šiaip jau itin glaudžios, ir ne vienoje giminės tradicijoje, savaime gali būti laikomos pakankamu argumentu tokio etimologinio ryšio klausimui kelti.

¹⁸ „Būk mano užuovėjos uola, stipri tvirtovė man išsigelbėti, nes tu esi mano uola ir tvirtovė“ (Ps 71.3) šiuolaikiniame A. Rubšio vertime [ŠR 891].

išgirdęs gaidį, *Velns nu skrējis projām un, ātri steigdamies, izbēris akmeņus, no kuriem izcēlies akmeņu valnis* „Velnius lēkē šalin ir, labai skubėdamas, išbėrė akmenis, iš kurių radosi akmenų pylimas“ [LTT 92]. Savo ruožtu „Rigvedoje“ kartais gretinami *Vala-* ir *pur-*: prisiminkime jau cituotą RV VI.18.5, kur apie Indrą sakoma: <...> *ithā vādabhir valā m ārigirobhiḥ // hān acyutacyud dasmeśāyantam mōh pūro vī dūro asya vīsvāḥ* „Su angirasais, šitaip kalbančiais, [tu] Valą užmušei, besimėgaujantį [karvėmis], o nuostabūs judintojau neišjudinamo, atidarei [jo] pilį, visus jos vartus“. Čia *pur-*, panašu, mažne tiesiog reiškia Valos uolą kaip „iš akmenų sukrautą aptvarą, į kurį sugindavo galvijus“. Toks vediškojo *pur-* semantinis atspalvis „pilių daužymo“ motyvą leidžia laikyti apskritai akmenų bei uolų daužymo variantu, atveju, o Indrą kaip *puram-darā-* įtraukia į jo įprastą mitinį veiklos lauką – Valos įtvirtinimų bei aptvarų triuškinimą – ir daro jį išvis nebereikalingą papildomų komentarų. Prisiminkime, kad ir suomių tautosakoje, trenkus griausmui, „velnius krito be sąmonės, ir visi [jo] namai subyrėjo. Taip pat sutrūko ir visos uolos“ (žr. aukščiau) bei pan.

Kita vertus, lietuvių *uola* turi reikšmę ir ‘kieta, suakmenėjusi žemė, sukietėjęs molis’, pavyzdžiui: „Sudžiūvo žemė į uolą“ bei pan. [LKŽ XVII 487]. Savo ruožtu plg. „Rigvedą“ IV.28.5: *evā satyām maghavānā yuvām tād indraś ca somorvām āsyamī gōḥ / ādardṛtam āpīhitāny āsnā riricāthuḥ k ś āś cit tatṛdānā* „Šit kas tiesa, o dosnieji: judu, Indra ir Soma, išlaužėte žirgų bei karvių aptvarą ir išleidote (juos), akmeniū užverstus, – lyg žemei atsidarius.“¹⁹ Čia viename kontekste aptinkame visas tris minėtas lietuvių žodžio *uola* reikšmes: atitinkamai ir ‘iš lauko akmenų sukrauta tvora’, ir ‘didelis uolienos gabalas [t. y. didelis akmuo], akmens kalnas’, ir ‘kieta, suakmenėjusi žemė’. Negana to, vedų *kṣām-* (nom. sg. *kṣās*) ir lietuvių *žemė* yra tiesiog giminiški, tos pačios ide. šaknies žodžiai²⁰. Pagaliau įsidėmėtina, kad Indros išlaužtas aptvaras ar nuverstas akmuo (būtent išardyta, sudaužyta uola) minėtame „Rigvedos“ posme prilyginami *atidarytai žemei*. Dalykas tas, kad viena iš pagrindinių Perkūno funkcijų yra pavasarį pirmąsyk užgriaudus *atidaryti* (atrankinti, atitrenkti, supurtyti, sujudinti ir pan.) žemę²¹. Juoba „kad manyta žemės paviršiuje <...> tūnant velnią“ [Laurinkienė SLDP 117], kurį pavasarinis Perkūnas kaip tik išvaro. Tarp kitko, gyvulius iš tvarto (būtent ap-tvaro) irgi varo, gena, leidžia kaip tik pavasarį, pavyzdžiui: „Ankstybas dar pavasaris buvo, bet pašaro žmonėms pritrūko, ir dėl to arklius jau leisti pradėjo“ [LKŽ VII 246]; „Po pirmos perkūnijos tuoj išvaro gyvulius ir sėja javus“ [Balys I 79] ir pan. O tvartą, išvarant gyvulius, suprantama, irgi reikia *atidaryti*. Savo ruožtu pats lietuvių veiksmazodis (*ati*)*daryti*, pagal vieną iš aiškinimų (pasiūlytu B. Jėgerso), yra etimologiškai susijęs su *dirti* ‘lupti, plėšti’, ‘tvoti, mušti’ bei *dirva*, o šie – su sen. indų veiksmazodžiu *dṛmāti* ‘plėšia, drasko, skaldo, daužo, laužo’, iš kurio šaknies kaip tik padarytas Indros epiteto *puram-darā-* antrasis dėmuo²². Šiaip ar taip, *dirva* išties yra ne kas kita kaip pra-dirta, aprplėšta, žodžiu, praverta, pra-daryta ir ati-daryta

¹⁹ Aufrecht I 301; Иванов, Топоров 41; Ригведа I–IV 392.

²⁰ Fraenkel 1299; Mayrhofer I 288; Pokorny 141–145; Sabaliauskas LKL 53–54.

²¹ Žr. Balys I 78–86; Laurinkienė SLDP 117–119, 195–201 ir daug kur kitur.

²² Fraenkel 83, 96–97; Karulis I 201–202, 219–220; Mayrhofer II 59; Monier-Williams 470, 492; Фасмер I 504–505 bei kt.; žr. Кочергина 260.

žemė, juoba kad, pavyzdžiui, jau senovės Šumere griaustinio ir žaibų dievas Ninurta kartu buvo ir arimo dievas [žr. Bielicki 203]. Taigi panašu, kad turime ir antrojo *puram-darā*- dėmens lietuviškąjį atitikmenį, kuris savo kontekstu juolab liudytų anaipol ne istorinę jo prigimtį.

Viena vertus, Perkūnas daužo uolas – akmenines velnio *pilis*, o kita – pavasarį *ati-daro* žemę. Sujungus abu kontekstus, kurie „Rigvedoje“, kaip ką tik matėme, iš tikrųjų sujungiami, Indros epitetas *puram-darā*- lietuviškai skambėtų kaip *pilių ati-darytojas* arba, norint, tiesiog „*pilia-dara*“.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Aufrecht I, II: Aufrecht, Th., 1955: *Die Hymen des Rigveda*, Teile I, II, Berlin: Akademie Verlag.
- Balys I, II: Balys, J., *Raštai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, t. I, 1998; t. II, 2000.
- Bielicki: Belickis, M., 1972: *Užmirštas šumerų pasaulis*, Vilnius: Vaga.
- BRMŠ I: *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. I: *Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
- Buck: Buck, C. D., 1949: *A dictionary of Selected Synonyms in the Principal Indo-European Languages*, The University of Chicago Press.
- Demeter: Demeter, T., 1993: *Germanų ir keltų sakmės bei legendos*, Vilnius: Mintis.
- EMD: *Ežeras ant milžino delno: lietuvių liaudies padavimai*, sudarytojas Norbertas Vėlius, Vilnius: Mintis, 1995.
- Fraenkel: Fraenkel, E., 1962–1965: *Litauisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Frisk II: Frisk, H., 1970: *Griechisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. 2, Heidelberg.
- Gimbutienė: Gimbutienė, M., 1985: *Baltai priešistoriniais laikais*, Vilnius: Mokslas.
- Grassmann: Grassmann, H., 1999 (pirmasis leidimas 1872): *Wörterbuch des Rig-veda*, Delhi: Motilal Banarsidass.
- Jucevičius: Jucevičius, L. A., 1959: *Raštai*, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
- Jurginis: Jurginis, J., 1976: *Pagonybės ir krikščionybės santykiai Lietuvoje*, Vilnius: Mintis.
- Karulis I, II: Karulis, K., 1992: *Latviešu etimologijas vārdnīca*, Sēj. I–II, Rīga: Avots.
- Laurinkienė PGDŽ: Laurinkienė, N., „Perkūnkulkė – griaustinio dievo ženklas“, *Liaudies kultūra*, 1996, Nr. 1.
- Laurinkienė SLDP: Laurinkienė, N., 1996: *Senovės lietuvių dievas Perkūnas: kalboje, tautosakoje, istoriniuose šaltiniuose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- LKŽ: *Lietuvių kalbos žodynas*, t. I–XIX, Vilnius: Mintis–Mokslas–Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1956–1999.
- LoLKŽ: Kuzavinis, K., 1996: *Lotynų-lietuvių kalbų žodynas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- LT IV: *Lietuvių tautosaka*, t. IV, *Pasakos, sakmės, pasakojimai, oracijos*, Vilnius: Mintis, 1967.
- LTT: *Latviešu tautas teikas: Izcēšanās teikas*, izlase / sastādītāja Alma Ancelāne, Rīga: Zinātne, 1991.
- Mayrhofer I–III: Mayrhofer, M., 1956–1976: *Kurzgefasstes etymologisches Wörterbuch des Altindischen. A Concise Etymological Sanskrit Dictionary*, t. I–III, Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.
- Mažiulis I–IV: Mažiulis, V., 1988–1997: *Prūsų kalbos etimologinis žodynas*, t. I–IV, Vilnius: Mokslas.
- Mickevičienė: Mickevičienė, D., 2000: „Indoeuropiečių protėvynės idėjų sklaida“, *Acta Orientalia Vilnensia: Rytų kultūrų mokslinių tyrinėjimų leidinys*, t. 1, Vilniaus universiteto leidykla.
- Monier-Williams: *A Sanskrit-English Dictionary*, etymologically and philologically arranged, with special reference to cognate Indo-European languages by Sir. Monier Monier-Williams, new edition, greatly enlarged and improved with the collaboration of professor E. Leumann, professor C. Cappeller, and other scholars, Oxford University Press, 1899; Delhi: Motilal Banarsidass, 1999.

Pokorny: Pokorny, J., 1959: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bd. I, Bern, München: Francke Verlag.

Sabaliauskas IKJ: Sabaliauskas, A., 1994: *Iš kur jie? Pasakojimas apie žodžių kilmę*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas .

Sabaliauskas LKL: Sabaliauskas, A., 1990: *Lietuvių kalbos leksika*, Vilnius: Mokslas.

SRP: „Senovės Rytų poezija“, *Pasaulinės literatūros biblioteka*, Vilnius: Vaga, 1991.

Straubergs: Straubergs, K., 1941: *Latviešu buramie vārdi II: Kaitēšana un dziedināšana*, Rīgā: Latviešu folkloras krātuves izdevums.

ŠR: *Šventasis Raštas: Senasis ir Naujasis Testamentas*, Senąjį Testamentą vertė iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų, pratarinę, įvadus ir ST sąvokų žodyną bei paaiškinimus parašė prel. prof. Antanas Rubšys; Naująjį Testamentą vertė iš graikų kalbos, įvadus ir NT sąvokų žodyną parašė kun. Česlovas Kavaliauskas, Katalikų pasaulis, 1998.

Vėlius: Vėlius, N. 1987: *Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis: Folklorinė velnio analizė*, Vilnius: Vaga.

ŽA: *Žemės atmintis: Lietuvių liaudies padavimai*, parengė Bronislava Kerbelytė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999.

Гамкрелидзе, Иванов: Гамкрелидзе, Т. В., Иванов, Вяч. Вс., 1984: „Индоевропейский язык и индоевропейцы“, *Реконструкция и историко-типологический анализ праязыка и протокультуры*, Тбилиси: Издательство тбилисского университета.

ДГРС: *Древнегреческо-русский словарь*, составил И. Х. Дворецкий, Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958.

Иванов, Топоров: Иванов, Вяч. Вс., Топоров, В. Н., 1974: *Исследования в области славянских древностей*, Москва: Наука.

Кочергина: Кочергина, В. А., 1996: *Санскритско-русский словарь*, издание 3-е, исправленное и дополненное, Москва: Филология.

ЛУН: *Луна, упавшая с неба: Древняя литература Малой Азии*, перевод с древнеазиатских языков Вяч. Вс. Иванова, Москва: Художественная литература, 1977.

Оппенхейм: Оппенхейм, А., 1990: *Древняя Месопотамия: Портрет погибшей цивилизации*, Москва: Наука.

Ригведа I–IV, V–VIII, IX–X: *Ригведа*, Издание подготовила Т. Я. Елизаренкова, мандалы I–IV, Москва: Наука, 1989; мандалы V–VIII, 1995; мандалы IX–X, 1999.

СД II: *Славянские древности: Этнолингвистический словарь в пяти томах*, под общей редакцией Н. И. Толстого, т. II, Москва: Международные отношения, 1999.

Топоров МОБ: Топоров, В. Н., 1998: Мифопоэтический образ бобра в балтийско-славянской перспективе: генетическое, ареальное и типологическое, *Балто-славянские исследования 1997*, Москва: ИНДРНК.

Топоров ПЛС: Топоров, В. Н., 1998: *Предистория литературы у славян: опыт реконструкции* (Введение к курсу истории славянских литератур), Москва: Российский государственный гуманитарный университет.

Трубачев: Трубачев, О. Н., 1967: Из славяно-иранских лексических отношений, *Этимология 1965*, Москва: Наука.

Фасмер I–IV: Фасмер, М., 1996: *Этимологический словарь русского языка*, т. I–IV, Санкт-Петербург: Азбука.

ЭССЯ XIX, XX: *Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд*, под редакцией академика РАН О. Н. Трубачева, т. XIX, Москва: Наука, 1993; т. XX, 1994.

EQUIVALENTS OF VEDIC *PURĀM-DARĀ-* IN BALTIC TRADITION: THE MYTHIC NATURE OF IMAGE

Dainius Razauskas

Summary

As is well known, Vedic thundergod Indra used to “break citadels (*pur-*)”, therefore he was given a nickname *purāmdarā-* ‘the citadel-breaker’. This epithet is by some scholars connected with the downfall of such Hindu valley cities as, for example, Harapa, and ascribed to the invading Arian image. The others have criticised such a view on different grounds, one of which consists of the fact that the concept *purāmdarā-* deals not with historical material altogether but with the mythological one (and if it has some historical links at all, these might be only secondary projections of the mythological content). For example, the Lithuanian (and Lettish too) folk tradition presents some motives of the thundergod Perkūnas breaking the *pilīs* ‘castle’ of his antagonist Velnias, whose habit to construct stone ramparts and dams is well known. As is also well known, Lith. *pilīs* (and Lett. *pils* too) is the precise etymological equivalent of the Vedic *pur-* (cf. *purī-*); and, furthermore, the name of the mentioned antagonist of Lithuanian thundergod, that is *Velnias* (var. *Velas*), according to Russian scholars V. Ivanov and V. Toporov, is etymologically connected with the name of the Vedic thundergod Indra’s antagonist *Vala-*, meaning ‘rock’, which in Lithuanian again corresponds to *uolà* (IE **uel-*). Moreover, Lith. *uolà* (cf. Lett. *valnis* ‘rampart’ from the same IE **uel-*) can also indicate a ‘rampart’, or ‘wall of stones’ (cf. Lith. *pýlimas* ‘rampart’ : *pilīs*), which, in its turn, corresponds to the primary meaning of the Vedic *pur-* (according to O. Schrader, W. Rau etc.). Thus the epithet *purāmdarā-* becomes included into the main stream of Vedic images of Indra destroying *Vala* and, on a wider horizon, into the context of the so called “principal myth”. Furthermore, Lith. *uolà* has also the meaning of ‘hardened soil’ or ‘petrified ground’, and in RV IV.28.5, due to the Indra’s victory over his enemy and the destruction of their stone enclosures, “the earth opens”. Lithuanian Perkūnas (or his later substitutes), in his turn, as the first thunder in spring, used to “open the earth” for vegetation to sprout out. And the verb Lith. *ati-daryti* ‘open’, according to one of the main etymologies, is connected with Lith. *dirti* ‘flay, flog, thrash’ (cf. *dirva* ‘soil, field, arable land’) and, finally, with Vedic *ḍṛiṁāi* ‘bursts, causes to burst, tears’ (cf. *ḍṛi-* ‘skin of leather’, *dara-* ‘hole in the ground, cave’ etc.), to which the second part of the composition *purāmdarā-* derives. Therefore, in different (though interconnected) mythological contexts, the Lithuanian equivalents to both parts of the Vedic compound noun *purāmdarā-* have been found, thus, by the way, altogether removing the ground for its historical interpretation.